

man fra Fæsteforhold er kommen over til Lejemaal. Derfor tror jeg, man med fuld Føje kan betegne dem som det svundne Aarhundredes Stifbørn. Jeg vil da endnu en Gang udtale Haabet om, at det maa lykkes at naa en Løsning, der kan blive til Gavn for disse Mennesker, som næsten ere uden al Indflydelse selv i kommunal Henseende — kun kunne de være med til hveranden Gang at vælge den mindre Del af Sogneraadet — altsaa i Virkeligheden uden Indflydelse paa, hvorledes den humane Lovgivning, som er gennemført i den sidst forløbne Del af Aarhundredet, bliver ført ud i Livet. Jeg slutter med at udtale det Haab, at den Tid nu maa være oprunden, da vi maa naa omend kun smaa Fremskridt paa dette Omraade, og et saadant Fremskridt, tror jeg, det vilde være, naar det kunde lykkes, at gennemføre dette lille beskedne Lovforslag.

Zahle: Som den ærede første Taler allerede har sagt, have vi, siden denne Sag sidst var til Behandling her i Tinget, faaet en Statistik angaaende Fæste-, Leje- og Tjenestehuse og derigennem gode og nyttige Oplysninger til denne Sags Behandling, og tillige har et af dette Ting nedsat Udvalg indsamlet Oplysninger angaaende de Forhold, som det foreliggende Lovforslag behandler, og offentliggjort dem i en Beretning, der er afgiven den 23de April 1900. Da det er min Tro, at den Sag, der foreligger til Behandling her i Dag, trænger til en snarlig Løsning, vil jeg gerne nu paa Grundlag af de Oplysninger, jeg her har nævnt, og hvad man ellers ad forskellige Veje kan indsamle — Husmandsklassen mangler jo endnu sin Historiker — give en Fremstilling af Husmandstandens Vilkaar for at vise, at der baade er gammel og ny Uret at gøre god over for denne Klasse. Hvis vi se paa, hvordan Husmandsklassen her i Landet havde det før de store Landboreformer, se vi, at den Tid, der ligger forud, derfor er for Husmændene forholdsvis en Glansperiode. Der er ikke mange Husmænd her i Landet før de store Landboreformer. Der er henimod 1781 kun ca. 20,000 Huse, men selvfølgelig boede der undertiden mere end en Familie i et Hus. Husmændene vare den Gang væsentlig Haandværkere, og efter de Oplysninger, der foreligge — de ere for Resten kun sparsomme og ikke samlede til et helt Billede — synes de at have været ret velstillede. Jeg skal til Illustration af dette oplyse, at Godsforvalter Rasmussen i sin „Gisselfeldts Histo-

rie“ meddeler, at Godsforvalteren paa Gisselfeldt i Aaret 1760 beklagede sig over, at en Del af Husmændene var bleven fritagen for Pengeafgift mod at svare Ugedage i Gisselfeldt Have — „fordi Husmændene vare de solideste og ordentligste Betalere paa Godset, og dette saaledes tabte en af de sikreste Pengeindtægter“. Her betegnes altsaa Husmændene paa Gisselfeldt Gods i 1760 som de solideste og sikreste Betalere. De maa altsaa have været forholdsvis vel stillede i økonomisk Henseende. Man kan ogsaa tænke sig Grunden dertil. For det første var det en uheldig Omstændighed ved det daværende Fæstevæsen, at Gaardmændene betalte en Indfæstningssum, der berøvede dem en Driftskapital i Penge, som de under de daværende Landbrugsforhold vanskelig kunde skaffe til Veje og endnu vanskeligere tilbagebetale, naar de havde gjort Laan for at kunne betale Indfæstningen. Gaardmændene kom let til at mangle Driftskapital og kom derved i trykkede Kaar, men i endnu højere Grad var dette Tilfældet som Følge af det stærke Hoveri, som hvilede paa Gaardmandsklassen fremfor Husmandsklassen, da Hoveriet i alt Fald i alt væsentligt fordeltes efter Hartkornet. Det blev derfor i de Tider betragtet som en stor Ulykke for en Husmand, naar han blev tvungen til at fæste Gaard. Naar Godsejerne fæstede Huse ud, betingede de sig undertiden i Fæstebrevet, at Husmanden, naar en Gaard blev ledig, skulde finde sig i at fæste denne, og det blev, som sagt — det oplyser ogsaa Professor Steenstrup i en Afhandling om Vordnedskabet — betragtet som en meget stor Ulykke for en Husmand, naar han blev tvungen til at fæste en øde Gaard. I Godset Hørsholms Historie, der er skreven af Christensen-Hørsholm, peger ogsaa alt, hvad der oplyses, i samme Retning — at Husmændene før de store Landboreformer have været meget velstillede. Jeg udbeder mig den højtærede Formands Tilladelse til at oplæse et Citat af Hansen-Vallekildes „Bidrag til det danske Landbrugs Historie“, hvor han giver nogle ret fyldige Oplysninger angaaende Husmændenes Kaar før Landboreformernes Tid. Der var i 1757 nedsat en Kommission, som skulde indhente Oplysninger om Landbrugsforhold her i Landet og overveje, hvordan man skulde reformere dem, og disse Overvejelser førte i 1781 til Paabegyndelsen af Jordfællesskabets Ophævelse. Vi have nu her optrykt nogle af de Beretninger, som indkom i 1757 fra forskellige Autoriteter